

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

PLOVIDBA KAO FIGURA SJEĆANJA – PRIMJER VAPORA NA OTOKU BRAČU

diplomski rad

studentica: Vesna Matić

mentorica: izv. prof. dr. sc. Nevena Škrbić Alempijević

Zagreb, srpanj 2017. godine

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „Plovidba kao figura sjećanja – primjer *vapora* na otoku Braču“ izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr.sc. Nevene Škrbić Alempijević. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. TEORIJSKI KONCEPTI I METODOLOGIJA RADA	7
3. PLOVIDBA KAO INDIVIDUALNO I KOLEKTIVNO MJESTO PAMĆENJA.....	15
4. PLOVIDBA KAO FIGURA SJEĆANJA.....	18
5. PLOVIDBA KAO SIDRIŠTE NOSTALGIJE.....	27
6. ZAKLJUČAK.....	33
7. LITERATURA.....	35
8. IZVORI	35
9. SAŽETAK, KLJUČNE RIJEČI	37

1. UVOD

„Brodovi su isti ka i judi“, pjevao je Toma Bebić. Kad je konačno kucnuo trenutak za odabir teme diplomskog rada, nisam provela ni sekunde dvojeći oko toga o čemu trebam pisati. Rođena *Bračka*, odrasla na otoku, cijeli život provela sam kraj mora, na moru, u moru. Za sve ono što se nije moglo uraditi ili dobiti na otoku, odlazila sam trajektom na kopno, u Split. Plovidba od 50 minuta, koliko je trajektu potrebno da stigne iz rodnog mi Supetra do Splita, nikad mi nije predstavljala ništa posebno, niti uz nju imam neke posebne uspomene. Naravno, nađe se pokoja, ali ona je uvijek vezana za bliske ljude ili bitne događaje u životu, kojih bi se sjećala i neovisno o plovidbi. Sretala sam poznate i nepoznate ljude, gledala mlade i starije kako se druže, smiju, pjevaju, uče i spavaju, ali nikad nisam razmišljala o trajektu kao punktu koji sve te ljude povezuje i vezuje za čitav život. Nisam na trajekt gledala na način na koji mi je mama čitav život pričala o starom *vaporu*. Do osamdesetih godina dvadesetog stoljeća vozio je umjesto današnjeg trajekta *vapor* – na bračkom dijalektu, brod manjih dimenzija i kapaciteta, sporije vožnje i upitne ekološke kakvoće i rentabilnosti. Umjesto duž današnjih dviju otočkih linija Supetar – Split i Split – Sumartin, vozio je iz Splita i uplovljavao u nekoliko bračkih luka, redom od zapada: Sutivan, Supetar, Splitsku, Pučišća, Povlja i Sumartin. Vozio je jednom dnevno i na zadnjoj stanici proveo bi noć da bi sljedećeg jutra isplovljavao obrnutim redom. Jednom dnevno uplovljavao je u bračke luke i jednom dnevno u splitsku luku. Većina *vapora* izgrađena je početkom dvadesetog stoljeća u talijanskim i riječkim brodogradilištima za malo novaca te su se popravljali diljem luka bivše Jugoslavije. Svi su uglavnom vozili na ugljen te su ih brački putnici zvali *garbunjeri*, koji su se „pušili da je sve dimilo na po kanala“¹. *Vapori pjesnici* (nazvani po slavim pjesnicima: Nator, Njogoš, Karadžić, Cankar) i *vapori gradovi* (nazvani po jugoslavenskim gradovima: Takovo, Bakar, Postira, Perast, Cavtat) nakon prvih godina pod datim imenima do kraja svoje plovidbe promijenili su imena i rute plovidbe. Većina ih je završila u rezalištu Sv. Kajo pored Solina, a neki od njih voze i danas na kraćim relacijama u zadarskom i dubrovačkom arhipelagu. *Vapor* je tijekom godina postao sastavnim dijelom svakodnevnog života ljudi koji su njime vozili, izvor je priča i inspiracija koji su putnici pričali među sobom i svojim mlađim članovima obitelji.² Uz njega se vezuju priče o počecima i krajevima ljubavi i brakova,

---

¹ Izjave kazivača, kao i pojmovi preuzeti od drugih autora u ovom radu pisani su u kurzivu. Sva kazivanja transkribirana su u izvornom dijalektu.

² Posebno se ističe grupa obožavatelja na Facebooku „M/B Perast – vapor sa dušom“. Prvotno zamišljena kao mjesto za izmjenu priča, uspomena i fotografija *vapora* Perast, koji je vozio i na Braču 60ih i 70ih godina, grupa

nadijevanju imena novorođenoj djeci po imenima broda, dolasku prvih automobila na otok, odlasku u kupnju lijekova i cipela i najjačim olujama. Često su zajednička okupljanja i *fešte* obilovale pričama o i sa *vapora*, a posebno istaknute anegdote prenosile su se sa koljena na koljeno. Da je bio od nepobitne važnosti, vidi se u činjenici kako su mu posvećeni stihovi i minute, kako u prošlosti, tako i u recentnije vrijeme. To se vidi i u popularnoj kulturi, gdje su mu svoje stihove posvetili Gibonni i Arsen Dedić.³ *Vapor* je i poprište anegdota u „Malom mistu“ Miljenka Smoje, kako u pisanom djelu, tako i televizijskoj seriji. Kako poprište događanja nikad nije imenovano, lokacija „Malog mista“ uistinu može biti bilo koje „malo misto“. Brački pjesnici Stjepan Pulišelić i Ive Marković Kora⁴ posvetili su *vaporu* svoju poeziju, a i klape diljem Dalmacije imaju svoje verzije pjesama koje ga spominju. Godine 2013. na Internet portalu otoka Brača BračOnline⁵ periodično su objavljivani članci imena „Kronike o vaporima“ autora Ivice Pavišića, gdje je opisana povijest najpoznatijih *vapora*.

Inicijalna ideja rada krenula je kao nastavak i razrada teme obrađene u sklopu seminarskog rada.⁶ U radu pod naslovom „Sjećanje na *vapor* u Postirima na otoku Braču“ analizirala sam i interpretirala narative ljudi odraslih u Postirima krajem šezdesetih godina vezanih uz svakodnevnu vožnju brodom, *vaporom*. Osnovna ideja bila je istražiti uočenu diskrepanciju između narativa ljudi i „stvarnog“ stanja brodova tog vremena i što se skriva iza priča o smrdljivom brodu kojeg su bezuvjetno voljeli. Pri tom istraživanju shvatila sam kako svakodnevne životne stvari, poput odlaska brodom u Split, uzimam zdravo za gotovo i kako se iza jedne obične plovidbe krije koloplet međuodnosa. Neki dijelovi istraživanja za seminarski rad, a naročito kazivanja iskorišteni su i pri izradi ovog rada.

Ono što sam željela postići ovim radom je proširiti svoje istraživanje na druga mjesta na Braču gdje uplovljavao *vapor* i na taj način dobiti svojevrsan presjek narativa ljudi rođenih u periodu 1955. do 1960. koji su se na brod ukrcavali u Sutivanu, Supetru, Splitskoj, Postirima, Pučišćima, Poveljima i Sumartinu i njime plovili gotovo svakodnevno. Pritom sam lokus istraživanja s *vapora* proširila i na sam čin plovidbe pošto se većina interakcija među

---

zasad broji 1 266 članova i proširena je na ljubitelje *vapora* općenito. Na Internet stranici <https://www.facebook.com/groups/290886910960264/> moguće je naći fotografije današnjeg izgleda *vapora*, kao i informacije kamo voze. Često se u komentarima razvija dijalog o uspomena starijih članova grupe. (zadnji put posjećeno: 26.5.2017.)

³ Radi se o Gibonnijevoj pjesmi „Ej vapore“ iz 1997. godine i „Brač Vas zove“ Arsena Dedića i Zdenka Runjića iz 1967. godine.

⁴ Marković Kora posvetio mu je cijelu pjesmu „Vapor“, dok ga Pulišelić spominje u više stihova različitih pjesama.

⁵ <http://braconline.com.hr/component/search/?searchword=vapor&searchphrase=all&Itemid=838> (zadnji put posjećeno: 1.7. 2017.)

⁶ Radi se o kolegiju „Antropologija društvenog sjećanja“ akademske godine 2015./2016.

ljudima i interakcija ljudi sa samim brodom kao objektom i dijelom afektivne veze očitava u njoj, o čemu će nešto više riječi biti kasnije. Naglasak sam stavila na tri ključne stavke: sličnost narativa u konstrukciji sjećanja, koheziju zajednice i nostalgiju. Sličnost narativa promatrala sam kroz odgovore na slična pitanja koja sam postavljala kazivačima, to jest, što različiti ljudi iz različitih mjesta odabiru kao temeljne pri konstrukciji sjećanja i postoje li slične ili uniformirane konstrukcije kazivanja koje se ponavljaju kao „paket sjećanja“. Krenuvši od pretpostavke kako bi ljudi koji su dijelili zajedničko vrijeme i prostor mogli imati osjećaj zajedništva i razlikovnosti u odnosu na druge, koji taj isti prostor i vrijeme nisu dijelili, željela sam detektirati osjećaj pripadanja skupini i na kojoj razini i na kakav način se manifestira. Nostalgiju sam promatrala također kao jedan od ključnih stavki, te me zanimalo javlja li se i u kojoj mjeri, što je budi i zašto, na koji način se manifestira i zašto baš na taj način. To sam pokušala saznati fokusiranim istraživačkim pitanjima. Zanimalo me koliko su narativi ljudi iz različitih mjesta slični ili različiti i koje su to značajke koje se pokazuju sličnima/različitima? Koja sjećanja (na događaje, ljude, predmete, pojave) ljudi odabiru kao bitne, koja su to sjećanja i asocijacije koje ih na prvu podsjetu na *vapor*? Zašto su, od svih sjećanja, izabrali upravo to? Koji je odnos ljudi i *vapora*, odnosno ljudi prema *vaporu*? Na koji način njihova sjećanja tvore kohezivnu vezu zajednice? Stvara li se pritom osjećaj pripadanja grupi i posjedovanja razlikovnog identiteta? Na kojoj se razini ispoljava taj identitet, da li je prostorni ili vremenski (mjesni, otočki, nacionalni, generacijski, politički)? Da li sjećanje isključivo individualno ili je povezano sa grupom, stavljaju li naglasak više na biografsko ili kolektivno? Javljaju li se i drugi oblici prijevoza na otoku u konstrukciji sjećanja jednako kao i *vapor*? Također, pošto je svaka riječ odisala nostalgijom, zanimalo me što točno ona uzrokuje? Za čime ljudi točno žale, za brodom kao takvim ili je pak u pitanju žaljenje za mladosti, drugačijim životom ili nečim trećim? Na taj način, kroz usmjerena istraživačka pitanja, željela sam pronaći vezu sjećanja, kohezivnosti zajednice i nostalgije u narativima kazivača, ukoliko ona postoji.

2. TEORIJSKI KONCEPTI I METODOLOGIJA RADA

Pri konstruiranju teoretskih postavki oslonila sam se prvenstveno na zbornik "Kultura pamćenja i historija" Maje Brkljačić i Sandre Prlenda koji se sastoji od članaka više autora posvećenim aspektima društvenog sjećanja. Glavni koncepti koje sam preuzela od autora su koncepti *kolektivnog pamćenja*, *figura sjećanja*, *mjesta pamćenja* i nostalgije. Pritom je, odmah na početku, važno naglasiti razliku između *sjećanja* i *pamćenja*, a autorice daju njihovo terminološko razgraničavanje:

„Dok je individualno pamćenje definirano kao psihološki proces usvajanja i zadržavanja novih sadržaja. a sjećanje kao obnavljanje predodžbe o prošlosti u svijesti, kolektivno pamćenje podrazumijeva aktivnu praksu oblikovanja, strukturiranja i reorganiziranja sjećanja. Kolektivno sjećanje skup je uspomena što ga dijeli određena zajednica; sjećanje karakterizira okrenutost prošlosti. Kolektivno pamćenje označava i rad na tom sadržaju. Ostvarujući se u polju ljudskog međudjelovanja, kolektivno je pamćenje uvijek politički proces, a kolektivno sjećanje krhak plod trenutnoga konsenzusa.“ (Brkljačić i Prlenda 2006:17)

Najvažniji segment kako navedenog zbornika, tako i prethodnih redaka je sintagma *kolektivno pamćenje* koju je prvu upotrijebio Hugo von Hofmannstahl, a zatim Maurice Halbwachs koji je utvrdio kako je pamćenje društven, a ne individualan fenomen. (ibid:9) Za njega je sjećanje polimorfno i historijski uvjetovano po čemu sjećanje „nije vlasništvo pojedinačnog uma, a sam čin pamćenja nije psihički proces povezan isključivo s pojedinačnom osobom“. (ibid:12) Pamćenje je društven fenomen, a sjećanje je „raznovrsna i promjenjiva zbirka materijalnih artefakata i društvenih praksi“. (ibid) Ono je društveno uvjetovano, unutar socijalizacijskih relacijskih okvira se konstruira i održava. (Assmann 2006:52). Individualno pamćenje pojedinca izgrađuje se kroz sudjelovanje u komunikacijskim procesima, a njegova funkcija je povezivanje pojedinca s društvenim grupama. (ibid:53) Iako je uvijek društven fenomen, pamćenje je individualno „u smislu uvijek jedinstvenog vezivanja kolektivnih pamćenja kao mjesta susreta različitih grupnih kolektivnih sjećanja i njihova specifična povezivanja“. (ibid) *Vapor* je sredstvo transporta, konkretan objekt koji je služio za prijevoz putnika. Svaki put kad bi pristao ili isplovio, postao je dijelom svakodnevnice otočkih zajednica mjesta koje su imale luku. Međutim, interakcijom *vapora*, putnika i mještana svjesnim odabirom postao je dijelom vremena i predmetom koji isto simbolizira. On

nije jedini objekt koji uz sebe veže društvene prakse (primjer može biti bilo koji *leut* koji je također služio kako transportu, tako ribarenju), no upravo namjernim ljudskim djelovanje i danas se o njemu priča. *Vapor* je objekt sa širokom lepezom upisanih značenja. S pozicije sadašnjosti, kroz priče nekadašnjih putnika, a sadašnjih nositelja pamćenja, on je razlog vezivanja društvene skupine, generacije ljudi koja je njime plovila, koja je upamtila njegov oblik, boju i miris i koja se danas, četrdeset godina poslije tih istih oblika, boja i mirisa svjesno prisjeća. U trenutku kad bi netko ušao u njega, pogledao „drvene daske kojima je bio obložen“ postao je dio individualnog pamćenja. Proces gdje, u ovom slučaju dva istovremenika pričaju o „veličini drvenih dasaka“ mogli bi okarakterizirati kao društveno pamćenje. Društveno sjećanje, pak, moglo bi se shvatiti kao dijeljenje uspomena o *vaporu* većeg broja ljudi, samu odluku da se od svih objekta, koncepata, praksi i osoba iz prošlih vremena baš njega u datom trenutku sjećaju. Samom odlukom da ga se pamti i da se o njemu priča u određenim odnosima, *vapor* je postao dijelom društva i njegovog pamćenja. Također, postao je dijelom identiteta koji se čuvanjem i reproduciranjem nastavlja. (Halbwachs 1992:47)

Za ovaj rad prvi važan teoretski koncept je obrazložio Pierre Nora. On je definirao pojam *mjesta pamćenja*, koje mora biti ukorijenjeno u konkretnom, u prostoru, činu, slici i predmetu. (Nora 2006:25) „Stvara ih, uspostavlja, određuje, konstruira, dekretom proglašava, umjetno i namjerno održava zajednica iz temelja prenesena promjenom i obnavljanjem. (ibid:28) Pamćenje mora biti konkretno, kako bi se nešto zapamtilo i našlo svoj put u sjećanje, mora poprimiti jasnu formu. Zbog osjećaja nesigurnosti što nosi budućnost, potrebno se uhvatiti za nešto čvrsto, sa uporištem u prošlosti, zbog čega i, na prvu gledano, najobičnija pojava može postati mjesto pamćenja. Koncept mjesta pamćenja u ovom slučaju je veoma konkretan i služi legitimizaciji i koheziji zajednice koja se nekoć vozila brodom, a danas ga se prisjeća. Promatrajući *vapor* kao personifikaciju zajednice i vremena, on postaje vezom između prošlosti i sadašnjosti. *Vapor* je zrcalo mišljenja i djelovanja nekadašnjih putnika u sadašnjosti. Mjesta pamćenja mogu biti materijalna, simbolička i funkcionalna (ibid:37), a *vapor* je pritom materijalno mjesto. Kako bi postao mjestom sjećanja *vaporu* se moralo upisati značenje i učiniti ga bitnom razlikovnom odrednicom društva. Vrijeme plovidbe početkom sedamdesetih godina, sa svim svojim interakcijama i praksama dobilo je svoju manifestaciju u sadašnjosti u obliku mjesta pamćenja što je postao *vapor*. U njegovoj definiciji susreću se sociologija, psihologija, etnologija i kulturna antropologija i povijest, kao i druge znanosti koje nisu vidljive na prvi pogled.

Na mjesto pamćenja, usko se veže drugi neodvojiv koncept, onaj *figura sjećanja*. Ovako ga je pojasnio Jan Assmann:

„Koliko je mišljenje apstraktno, toliko je sjećanje konkretno. Ideje moraju biti doživljene kroz čula prije no što kao predmeti mogu pronaći put u pamćenje. Pritom se pojam i slika neraskidivo stapaju. „Da bi se učvrstila u sjećanju grupe, istina mora biti predstavljena u konkretnom obliku događaja, osobe, mjesta“. S druge strane, da bi događaj nastavio živjeti u grupnom sjećanju, mora biti obogaćen smislom važne istine. „Svaka osoba i svaka historijska činjenica pri svom ulasku u pamćenje transportirana je u nauk, pojam, simbol; dobiva smisao, postaje elementom sustava ideje društva.“ Iz te igre pojmova i iskustava nastaju, kako ćemo ih nazvati, figure sjećanja. Njihova se posebnost može pobliže objasniti kroz tri značajke: konkretna vezanost za vrijeme i prostor, konkretna vezanost za grupu i mogućnost rekonstrukcije kao autonoman postupak“. (Assmann 2006:53-54)

Figure sjećanja trebaju biti materijalizirane u prostoru i aktualizirane u vremenu zbog čega su prostorno i vremenski konkretne. (ibid:54) Tu je vidljivo uporište u definiciji mjesta pamćenja koje također zahtjeva materijaliziranost i vremensku i prostornu konkretnost. Ukoliko postoji potreba za prisjećanjem određene pojave, ona mora postati slika, sa svojim konkretnim oblikom, znakom ili simbolom. Također, ta slika mora postojati u određenoj korelaciji i u razlikovnosti sa nekom drugom. U ovom slučaju. plovidba *vaporom* različita je od plovidbe trajektom, gdje se opreka stvara na mnogo razina. Iako se u oba slučaja radi o činu putovanja transportnim sredstvom, *vapor* uz sebe veže društveno pamćenje grupe koja se njime vozila i koja tim činom označuje svoju komunikaciju, samopercepciju i stajalište (ibid:55) Stvaranjem razlikovnosti između plovidbe *vaporom* sedamdesetih godina i današnje plovidbe trajektom, zajednica se lokalizirala i na taj čin definirala plovidbu *vaporom* kao neodvojiv simbol svog identiteta. (ibid) Sudjelovanjem u plovidbi i popratnim praksama koje se vežu uz nju (doček ili pozdravljanje putnika, razgovori u luci, prihvati lijekova/pošte/namirnica, kupnja karata, skakanje u valove itd.) stvorena je svijesti o pripadnosti zajednici koja je svjedočila tom vremenu. Ta zajednica u sadašnjosti bira i postavlja perspektivu (ibid) u koju želi smjestiti svoje sjećanje na *vapor*. Kako pamćenje djeluje rekonstrukcijski, ukoliko zajednica želi rekonstruirati sjećanje na plovidbu, mora ga postaviti u relacijski okvir. (ibid:57) Sjećanje kao čin prisjećanja uvijek se događa u sadašnjosti te je odgovor na situacije u sadašnjosti.

Nostalgiju kao čežnju za nečim što više ne postoji, tugu za minulim i nepovratnim vremenima, djetinjstvo i mladost također sam promatrala kao glavni koncept. U njoj je vidljivo idealiziranje prošlosti u odnosu na sadašnjost zbog nesigurnosti trenutka i protoka vremena. Nostalgija je kompleksan skup osjećaja i izabranih sjećanja, a tuga koju ljudi većinom osjećaju na trenutke zna biti teško objašnjiva, no lako je razumljiva. Nostalgija je galerija emocija, uspomena, utisaka i slika određenog vremena koja se nosi kroz život kao svojevrsan suvenir. Manifestaciju nostalgije u (post)modernom svijetu definirale su Svetlana Boym i Sylviane Agacinski u vlastitim zasebnim autorskim djelima. Boym, u svom djelu „The Future of Nostalgia“ definira modernu nostalgiju kao „žaljenje za nemogućnošću mističnog povratka, gubitak čarobnog svijeta sa jasnim granicama i vrijednostima; to može biti sekularna ekspresija duhovne čežnje, nostalgija za apsolutnim, domom koji je jednako fizički i duhovan, rajsko jedinstvo vremena i prostora prije ulaska u povijest“. (Boym 2001:8) Ona izdvaja pojam *reflektivne nostalgije*, koja počiva u snovima o nekom drugom vremenu i mjestu, a naglasak nije stavljen na povratak u to idealno vrijeme već na neopozivost prošlosti, razmišljanju o povijesti i prolaznosti vremena. (ibid:41) Reflektivna nostalgija obuhvaća individualna i kulturna sjećanja, koja se mogu i ne moraju preklapati i dijeliti okidače sjećanja i simbola; okrenuta je individualnom narativu koji pojednostavljuje detalje i odgađa povratak „kući“. (ibid:49) U ovom tipu nostalgije naglasak je stavljen upravo na spomenutu čežnju i činjenicu kako se ono što se zbilo nikad neće vratiti, a utjeha se pronalazi u prisjećanjima, izmjeni priča i iskustava, sanjarenju i sitnim reminiscencijama. Zajednički se nostalgično prisjećaju upravo oni koji su dijelili isto vrijeme i prostor, po čemu bi se nostalgija kao koncept mogla smjestiti između kolektivnog i individualnog. Nije neobično onda primijetiti kako priče dvaju prijatelja iste generacije završe u čeznutljivim pričama o „prvim zaljubljivanjima i pjesmama na *vaporu*“, čega, bitno je naglasiti „danas kao takvog više nema“. Pritom nije toliko bitna činjenica kako *vapor* danas više uopće ne vozi, već se naglasak stavlja na shvaćanje kako je mladost tako koja je zauvijek prošla i kako su samo uspomene te koje postoje i danas. Agacinski u „Time Passing: Modernity and Nostalgia“ također naglašava prolaznost vremena uslijed kojeg dolazi do potrebe za valorizacijom vlastitog kulturnog podrijetla i očuvanja onog što je dostojno da potraje. (Agacinski 2003:9;13) Zato se *vapor* odabire kao komplet koji predstavlja prošlost dostojan prezentacije u sadašnjosti. Razlozi za buđenje nostalgije mogu biti svakakvi, a često temeljni razlog leži u razlici poimanja prošlosti i sadašnjosti. U slučaju *vapora* oni bi obuhvaćali sve od čestog plovidbenog reda trajekta do otuđenja ljudi uslijed modernosti. Često nostalgija leži u činjenici kako se mladost događa samo jednom. Kada se ta ista mladost provede učestalo

ploveći na *vaporu* ne čudi poistovjećivanje mladosti i *vapora* koji postaje simbolom sretnih vremena. Taj simbol tada je uljepšan, idealiziran, a sve negativno gubi na značaju ili se zanemaruje. Također, okidači nostalgije dolaze iz široke lepeze trenutnih zbivanja, okolnosti i radnji. Nostalgija dolazi od riječi *nostos* što bi značilo „povratak kući“ i *algos* koja označava „bol“ i obuhvaća tijelo i njegov svijet i dušu koja pripada drugom, prošlom vremenu i koja se u to isto vrijeme želi i vratiti. (ibid:17) Međutim, reflektivna nostalgija pokazuje kako je bitan i sadašnji trenutak u kojem je naglasak stavljen na čin gorko-slatkog prisjećanja i osvješćivanje činjenice kako taj povratak zapravo nikad neće biti moguć.

Mjestu pamćenja, figurama sjećanja i nostalgiji pristupila sam kao temeljnim konceptima zato što smatram kako bi se plovidba *vaporom* lako mogla uklopiti u njihove odrednice. Konceptima sam se bavila pristupom koji je sadržan u teoriji afekta. Afekt se može shvatiti kao intenzivnost koju osoba doživljava u društvenom kontekstu u odnosu na drugu osobu, grupu, biće, stvar, pojavu ili koncept i može se manifestirati djelovanjem, suptilnim promjenama raspoloženja, tjelesnih stavova i uvjerenja. (Škrbić Alempijević, Potkonjak, Rubić 2016:65-66) Kao relacijski fenomen, u sebi sadrži mrežu interakcija između različitih čimbenika. (ibid) U ovom slučaju afektivna veza postojala bi i promatrala se između *vapora* i društvene skupine koja se u vrijeme početka sedamdesetih godina vozila njime. Afekt djeluje na dvije dimenzije, koje se očitavaju na razini gdje ljudi stvaraju vezu između *vapora* u trenutku interakcije, prvenstveno plovidbe i akumuliranjem samog afekta koji čini temelj za davanje iskustvo i stvaranje razlikovnog identiteta. (ibid) Pritom se početni naglasak stavlja na tijelo i njegov međusoban utjecaj na okolinu, kao i na objekt, umjesto na ljude same. (ibid:66) Kako autorice navode, antropolog Bruno Latour tvrdi kako način oblikovanja mentalnih krajolika i postojanje simboličke razine ne proizlazi samo od djelovanja ljudi nego o relacijskim odnosima ljudskih subjekata i ne-ljudskih čimbenika gdje je nije lako odvojiti subjekt od objekta i unutarnji čovjekov život od vanjskog (ibid). Često uz afekt dolazi i pojam „emocija“ ili „osjećaj“, no oni nisu istoznačni. (ibid:69) Afekt se smatra kulturnim i društvenim fenomenom gdje pojedinac ostvaruje odnos sa drugim akterima i čimbenicima i čija intenzivnost ovisi o političkom, ekonomskom i društvenom kontekstu. (ibid) Nadalje, „ovisi o kolektivnim, grupnim predodžbama i stajalištima te o društvenim strategijama i mehanizmima koji uređuju odnose među različitim akterima i čimbenicima“. (ibid:70) Afekt može djelovati kao čimbenik kohezije i tada se stvaraju „afektivne zajednice“ sa jednakom afektivnom privrženosti gdje isti usklađuje pojedince sa zajednicama. (ibid) U ovom slučaju *vapor* bi bio „osjetljivi predmet“, objekt koji je u „društvenom tkivu specifičan, neuobičajen

zbog načina na koji mu ljudi pristupaju i reakcija na koje potiče“. (ibid:76-77). Pritom metodološki ne dolazi do velikih promjena, one se ističu u preformuliranju istraživačkih pitanja gdje se naglasak stavlja na interakciju ljudi, okoline i izmišljenih svjetova, na ugođaj i atmosferu interakcije, na recipročne učinke ljudi i materijalnog i nematerijalnog svijeta. (ibid:78) Pri istraživanju se tada kreće od konkretnih događaja i situacija koji služe kao kontekst i generator afekta. (ibid:79) Naglasak se pri opisu takvih situacija stavlja na ono što bi se u nekoj drugoj situaciji zaobišlo – na „atmosferu, promjene raspoloženja, suptilna gibanja i tjelesne posture, uspostavljanje neverbalne komunikacije, veze između ljudi i materijalnosti.“ (ibid:85)

Nakon predstavljanja glavnih teoretskih koncepata, potrebno je napraviti pregled korištene metodologije u istraživanju. Kvalitativna metoda, specifičnost je etnološke i kulturnoantropološke struke koja se temelji na prikupljanju složenih podataka o prošlim i suvremenim, kulturnim i društvenim procesima, odnosima, pojavama i sustavima (ibid:7) i ona je služila pri izradi ovog rada. Temelj istraživanja bio je razgovor sa ciljanim kazivačima, a tehnika kojom sam se služila pri prikupljanju podataka bila je polustrukturirani intervju. Analizu narativa temeljila sam na nekoliko ključnih stavki za koje sam željela utvrditi da se poklapaju i da ih je moguće usporediti. Prvo sam željela utvrditi postojanje sličnog načina na koji kazivači konstruiraju svoja sjećanja, od kojih to točki kreću, što prvo žele spomenuti, što ističu kao bitno. Koji su to simboli koje vežu za sjećanje na plovidbu, koje su im prve asocijacije, što izabiru iz široke palete uspomena kad im se spomene jednostavne riječi „*vapor*“ ili „plovidba“. Spomenu li svoje djetinjstvo, mladost, školu, mjesto, otok, što je to točno što prvo izdvoje kao bitno i vrijedno kazivanja. Druga stavka koju sam uspoređivala je način na koji kazivači pričaju o društvu te ima li u tome naznaka kohezivnosti i razlikovnosti u odnosu na neku drugu društvenu skupinu, na koji način tvore opreku „mi“ i „oni“ te tko su to „mi“, a tko „oni“. Promatrala sam na koji način kazivači konstruiraju razliku prošlosti i sadašnjosti i zbog čega im je ona bitna. Nadalje, komparacijom kazivanja iz različitih mjesta na otoku željela sam utvrditi osjećaj pripadanja generaciji i naznake identiteta te kako se oni manifestiraju. Drugi načini transporta na otoku služili su mi u potvrditi važnost plovidbe kao posebnosti grupe (generacijske, mjesne, otočke). Nostalgiju sam promatrala kroz očista njezinih okidača, kao i kroz uzroke i razloge njena buđenja, opet kroz komparaciju kazivača iste generacije iz različitih mjesta na otoku.

Iz vlastitog iskustva odrastanja na Braču i privatnih razgovora tijekom godina shvatila sam kako je točno određena grupa ljudi posebno vezana za *vapor* te kako su njihove priče na

određen način slične. Od tog saznanja sam krenula i kreirala fokus grupu, koju sam nazvala generacijom. Radi se o osobama rođenim od 1955. do 1960. godine, koji su se u formativnim godinama svakodnevno ili često vozili *vaporom*. Kako je linija ugašena krajem sedamdesetih godina i postepeno zamijenjena trajektom koji je vozio samo iz Supetra, fokus grupa nije mogla biti definirana vremenski šire, odnosno nije mogla uključivati osobe rođene iza 1960. godine, pošto su se oni već vozili trajektom. Što se tiče osoba rođenih prije 1955. godine, one su generalno gledajući mogle biti uključene u istraživanje, međutim, željela sam da istraživanje bude što preciznije. Tako definirana, fokus grupa postaje nositelj sjećanja svoje prošlosti, koja nastaje i nestaje sa svojim pripadnicima i mjesto čuvanja generacijskog pamćenja (Assmann 2006:63). Pritom ne umanjujem vezu *vapora* i pripadnika drugih generacija (prvenstveno onih starijih), samo smatram kako je njihov narativ drugačiji, kako je pokazalo moje rekognosciranje terena, stoga nije ušao u okvir ovoga diplomskog rada. Nakon čitanja literature i upoznavanja s teorijskim aparatom oblikovala sam pitanja koja su se ticala izravno *vapora* i plovidbe, sjećanja i asocijacije vezanih uz njih, sjećanja vezanih uz mjesto odakle dolaze u vremenu njihova odrastanja, na zgode, ljude i situacije. Pri razgovorima sa kazivačima bilježila sam njihove reakcije, ekspresije lica, položaje tijela, pokrete i geste. Miris *vapora* i općenito asocijacija na mirise, situacije pri plovidbi (tonjenje broda, oluja) i doba dana (noć, zora), sjećanja o preminulim osobama i izražavanja stavova političke prirode kod kazivača budili su najjače reakcije. Pitanja su bila otvorenog tipa, a najbitniji uvjeti pri odabiru kazivača bila su dva kriterija, prvo: kazivač/ica je morao/la biti iz mjesta gdje je pristajao *vapor* (Sutivan, Supetar, Splitska, Postira, Pučišća, Povelja, Sumartin. Pri tome sam shvaćanje „morao/la biti iz navedenog mjesta“ primijenila na to kako je morao/la biti ili rođen/a u navedenom mjestu, živjeti u navedenom mjestu do svojih kasnih tinejdžerskih godina ili bi navedeno mjesto bilo ono gdje bi se ukrcao na *vapor*.⁷ To je važno zato što je potrebno prostorno definirati i lokalizirati sjećanja, pošto sam krenula od pretpostavke da će naracije biti slične ukoliko se radi o prostoru gdje je uvijek isti brod pristajao. Smatram da sam istraživanje proširila na mjesta gdje su pristajali drugi brodovi sa drugom rutom plovidbe (npr. Bobovišća i Milna) ne bi bilo moguće na isti način napraviti komparaciju. Navedenim mjestima zajedničko je to što je jedan te isti *vapor* u istom danu uplovljavao i isplovljavao za Split, uvijek u istom smjeru. Zbog toga je cirkulacija ljudi uvijek bila prisutna, a još je važnije to da su cirkulirali uvijek isti ili slični ljudi, iz luka ili obližnjih mjesta u unutrašnjosti. Na taj uvjet izravno se nadovezuje i sljedeći: kazivač/ica mora biti rođen/a između 1955. godine i

---

⁷ Pritom je važno naglasiti kako kazivačica za mjesto Sumartin nije ni rođena ni živjela u Sumartinu, nego u mjestu pored (Selca) koje nije na moru, ali se čitav život na *vapor* ukrcavala u Sumartinu.

1960. godine. Pritom nije važno da li su rođeni u mjestu gdje su odrasli ili negdje drugdje. Tim zadanim uvjetima usmjerila sam istraživanje na kazivače dobne razlike od 5 godina. Pošto se radi o malim mjestima, sve osobe rođene navedenih godina međusobno se poznaju, družili su se kao djeca i zajedno su išli u školu. Kako osim stručne škole u Supetru nijedna druga srednja škola ne postoji na sjevernoj strani Brača, kazivači rođeni u drugoj polovici pedesetih godina u srednju školu morali su ići *vaporom*, i to u Split. To je razlog što se većina ljudi istog godišta iz različitih mjesta na otoku međusobno poznaje, a zbog toga se i većina mojih kazivača poznaje još iz srednjoškolskih dana. Do kazivača sam došla jednostavno, svi su meni ili mojoj obitelji bili na neki način bliski. Pošto sam i sama iz malog mjesta, vrlo brzo se pročulo što istražujem i mnogo otočana mi se javilo kako bi rado popričalo o svom sjećanju i viđenju *vapora* što je rezultiralo time da sam neke od njih morala odbiti ili ih poslušati uz objašnjenje kako njihova kazivanja neće biti relevantna za rad zbog neudovoljavanja nekog od navedenih kriterija. Svim kazivačima prije samog intervjua predano je „Pismo suradničke suglasnosti“ Etičkog kodeksa Hrvatskog etnološkog društva⁸ i svi kazivači odabrali u objavi biti navedeni svojim inicijalima uz dopuštenje korištenja demografskih podataka. Prva dva intervjua provedena su sa kazivačicama rođenim 1955. godine i 1959. godine u Supetru i Selcima. Druga dva odnose se na kazivačice iz Povelja i Pučišća, rođenih 1958. godine. Zadnja dva intervjua provedena su sa kazivačima iz Sutivana i Splitske, rođenih 1955. godine. Za Postira su poslužili materijali korištena pri izradi seminarskog rada, kazivačice rođene 1955. godine.

U narednim poglavljima biti će izneseni rezultati istraživanja, podijeljeni u tri dijela. U prvom dijelu biti će riječi o plovidbi *vaporom* kao mjestu pamćenja. Kroz kolektivne i individualne prizme analizirala sam narative koji upućuju na to da se plovidba *vaporom* može tretirati kao mjesto pamćenja, kako je tu sintagmu definirao Pierre Nora. Drugi dio posvećen je plovidbi kao figuri sjećanja, prema definiciji Jana Assmanna. Kao osnova koncepta figura sjećanja pretpostavlja se njihova vezanost uz prostor i vrijeme te vezanost uz određenu grupu. Ono što će biti predstavljeno je analiza prostora u kojem se plovidba *vaporom* manifestira kao figura sjećanja, kao i vremenski okvir kojim su sjećanja omeđena. Biti će pojašnjeno poimanje grupe koja je nositelj sjećanja na *vapor* kao i mogućnost rekonstrukcije plovidbe u zahtjevima relacijskih okvira koje ta grupa stvara. Zaključni dio fokus stavlja na vezu

⁸

<http://www.hrvatskoetnologodrustvo.hr/wp-content/uploads/2013/04/Eti%C4%8Dki-kodeks-HED-a-Prijedlog-radne-grupe.pdf> (posjećeno: 26.5.2017.)

nostalgije i sjećanja, uzorke i okidače buđenja nostalgичnih narativa te nastoji odgovoriti na pitanje za čime putnici *vaporom* točno žaluju.

3. PLOVIDBA KAO KOLEKTIVNO I INDIVIDUALNO MJESTO PAMĆENJA

Mjesto pamćenja kao koncept zauzima bitno mjesto u kulturi pamćenja i sjećanja. Kako ga je definirao Pierre Nora, „to je bilo koja značajna pojava, materijalna ili nematerijalna po prirodi, koja je ljudskom voljom ili učinkom vremena postala simboličkom sastavnicom nasljeđa sjećanja u nekoj zajednici“. (Nora 1996:8) Pojedinaac pamti ono što želi i stvara određene okvire po kojima rekonstruira svoja sjećanja. Ukoliko se, kako je Nora definirao, bilo kojoj pojavi upiše značenje i smisao, ono može postati mjestom pamćenja. (ibid) Pamćenje je apstraktno i treba ga konkretizirati i učiniti čvrstim, materijalnim. (ibid:24-25) Na taj način *vapor* postaje materijalno i opipljivo mjesto pamćenja, a svaki njegov dio, od glasnog motora do prljavog dimnjaka potiče sjećanja. Pošto *vapora* više nema, sjećanja su ta koja ga štite, brane i komemoriraju. (ibid:29) *Vapor* uz sebe veže niz simboličkih praksi, pošto je protokom vremena oblikovao zajednicu i stvorio posebno mjesto u njoj. Na taj način se mjesto pamćenja sa samog *vapora* kao objekta širi na cijeli čin plovidbe i popratnih radnji vezanih uz nju, ali i na ostale objekte, lokacije i osobe. To se najbolje vidi u primjeru gdje se ljudi prisjećaju svog života ugledavši samo more.

Ljudi pamte ono što žele pamtiti, pamte ono po čemu i sami žele biti zapamćeni. Time definiraju svoj identitet, identitet zajednice kojoj žele pripadati i svoje mjesto u njoj. Iz kaleidoskopa svakodnevnice odabiru one momente koji im služe u konstrukciji vlastitih narativa i koji jamče trajanje. Činjenica kako različiti ljudi imaju slična, na momente ista kazivanja govori sama sebi u prilog. Pri pričama kreću od sebe, osobnih sjećanja, dapače, biografskih podataka. Uz plovidbu vezuju sebe kao dijete, sebe kao učenika, sebe kao odraslu osobu, sebe danas. Priče su to o vlastitim zgodama i na prvi mah malim stvarima. Međutim, nijedno kazivanje nije izostavilo priče o obitelji, prijateljima i poznanicima, mjestu odakle dolaze i Braču nekih drugih vremena. Uspomene, čak i najosobnije, nastaju samo kroz komunikaciju i interakciju u okviru društvenih grupa. (Assmann 2006:52) Da plovidba *vaporom* u kolektivnom pamćenju Bračana rođenih 1955. do 1960. godine zaista postoji, najjasnije ocrtava narativ koji sam zabilježila doslovno kod svakog kazivača. Radi se o tvrdnji kako je dolazak *vapora* u mjesto bio glavni dio dana i nešto što su svi zajedno dijelili. Pritom

misle na druge putnike u brodu, koji se jesu ili nisu iskricali u navedenom mjestu, ali i sve druge mještane koji su redovito dva puta dnevno, kad bi brod uplovljavao i isplovljavao dolazili „na *vapor*“. Pritom nije bilo bitno da li su zbilja morali putovati ili doći po nekog, činjenica je kako u malom mjestu gdje se ništa nije događalo, naročito dolazak *vapora* bio je događaj dana:

„Špica je bilo. Nije bilo kafića, nije bilo ničega, ali se izlazilo na *vapor*. Jednostavno je bi doživljaj. (...), „Znan da kad bi dolazi da je to bi centar dana. Išlo se na *vapor* bez obzira jel moraš ili ne. Cilo selo bi se spustilo dole i došlo gledat brod. Vapor je bi praznik.“

Dapače, ističe se kako je njegov dolazak bio i svojevrsna senzacija, što treba razumjeti i uzeti u obzir u kontekstu vremena bez sadržaja kao što postoje danas:

„To [dolazak *vapora*] je bio središnji dio dana, senzacija. To bi bilo pučko veselje. Došli bi svi, koji su morali i nisu morali putovat. Došo bi vidit ko je tu, jesu rigali, jesu ti došli lijekovi iz Splita jer nisu bile apoteke [na otoku]. Došli bi vidit ko je šta doni, čirili bi šta je u borše, jesi mi doni. Šta ti misliš da ste vi izabrali slanje stvari po autobusu, mi smo nosili stvari vaporu.“

Iz navedenih citata lako se isčitava važnost dolaska i odlaska broda u koheziji zajednice koja bi se skupljala na rivi kako bi prisustvovali događaju. Sličnost narativa i važnost koju mu priroda potvrđuje plovidbu kao mjesto pamćenja. Važno je, još jednom naglasiti, kako nije riječ samo o brodu nego i svim praksama vezanim uz plovidbu koji služe u konstrukciji mjesta pamćenja. Kazivači se osjećaju obaveznim religiozno gomilati ostatke, svjedočanstva, dokumente, slike, vidljive znakove svog života za vrijeme plovidbe *vaporom*. (Nora 2006:32) To rade na način da svoje priče objašnjavaju u detalje, često su praćeni jakom gestikulacijom i ljutnjom ako se nečega ne mogu sjetiti, pitaju obitelj i prijatelje da im pomognu u prisjećanju, vade fotografije, pjevaju pjesme itd.

Slika 1. Dolazak *vapora* u postirsku luku. Fotografija je snimljena u ljeto 1973. godine. Na desnoj strani moguće je vidjeti putnike na *molu* koji čekaju pristanak broda u ranu zoru.

(Fotografiju snimio: Ive Marković Kora, vlasništvo Ive Markovića Kore)

Istaknula bih važnost plovidbe kao mjesta pamćenja koje je smješteno u samom putovanju. Plovidba kao putovanje je mjesto koje ne može postojati neovisno od kontakta ljudi jer ga upravo oni i njihovo kretanje održavaju. (Grgurinović 2012:42) I dok literatura ističe razliku kretanja u putovanju nasuprot statičnosti u prebivanju, plovidba je mjesto kulturnih kontakata, razmjena i međusobnog utjecaja. (ibid) Narativi spominju plovidbu kao fenomen kojeg se sjećaju, u plovidbenoj je srži kretanje kao oblik putovanja. Uporno se ističe razlika u odnosu na vožnju autobusom, kako u vrijeme dok je *vapor* još vozio, tako i danas. Dok ih je nekad brod doveo „ravno pred kuću“, danas da bi došli do odredišta moraju koristiti autobus i automobil. I u vrijeme kad je *vapor* vozio jednom dnevno, a autobusne linije povezivale mjesta na Braču dva puta dnevno, kazivači istu kako, ukoliko bi bili u mogućnosti, uvijek nastojali izbjeći vožnju autobusom i radije putovali brodom. Jedna kazivačica ističe kako je noću hodala iz mjesta u unutrašnjosti samo kako bi stigla na *vapor* ujutro, iako je kroz

njezino mjesto vozio autobus koji ju je mogao prevesti u Supetar, gdje je išla u srednju školu.⁹ U sjećanju na *vapor* sama plovidba kao oblik putovanja ističe se kao najupečatljivija:

„Doživljaj mi je bilo putovanje! Ajme šta sam volila putovanje! Plovidbu po moru (...) Veseliš se i to je doživljaj koji uvijek zauvik pamtiš. Pogotovo kad se voziš prvi put. Iako je svaki put prvi put jer je uvijek ništa novo.“

Jedna kazivačica ističe inspirativnost događaja u masi ljudi na brodu, objedinjenih u zajedničkoj vožnji:

„[Najzamiljivija mi je bila] Sama vožnja! Vožnja pa šušur pa ona graja, sve je ono bilo inspirativno i puno događaja. Događalo bi se nešto, u samom tom kretanju.“

Kao što je pokazala interpretacija kazivanja, nije samo *vapor* mjesto individualnog i kolektivnog pamćenja, već je društveno sjećanje ukorijenjeno u čitavom činu plovidbe i popratnim praksama.

4. PLOVIDBA KAO FIGURA SJEĆANJA

Kao što Pierre Nora definira mjesta pamćenja, tako Jan Assmann donosi definiciju figura sjećanja. Za njega figure sjećanja nastaju tako da svaka osoba ili historijska činjenica pri ulasku u pamćenje mora biti transportirana u ideju ili simbol te dobiti smisao i postati dijelom sustava društva. (Assman 2006:54) Sjećanje mora biti konkretno, projicirano na jasne i opipljive objekte ili osobe. Kako se ono stječe socijalizacijom, sve uspomene nastaju u interakciji u okviru društvenih grupa. (ibid:51) U kolektivnom sjećanju pojedinaca plovidba *vaporom* od izrazite je važnosti za zajednicu, temelj njene razlikovnosti i samopercepcije. U relacijskim odnosima sadašnjosti, zajednica je stvorila „sliku“ o *vaporu* kroz narativne oblike. Svaki narativ o plovidbi *vapora* čini zajednicu sjećanja, a pamćenje o plovidbi ne postoji izvan društvenog relacijskog okvira koji se tvori kako bi se isto fiksiralo. (ibid:52)

---

⁹ Kazivačica priča o pješačenju od Selaca, mjesta pored Sumartina do luke Sumartin, koji se nalazi na moru. Kako je brod kretao u ranu zoru, često se dizala u 2 sata u noći ili uopće ne bi išla spavati, što zbog uzbuđenja, što jer nije vidila potrebu u spavanju samo par sati. Ovako priča o svom „putovanju“ prije samog putovanja:

„Ali znaš, nama iz Selac ni bilo lako jer imaš ti za doć do Sumartina. Mi se morali dignut u 2 ure, a ja od uzbuđenja ne bi ni spavala. Mrak, ne bi bilo ni svitla nego svitlo od miseca i po makadamu bi išli i po prečacima. Kud sve nisam hodila, meni je sve bilo uzbudljivo jer nisam bila sama, išla bi sa materon ili nonon po tom mraku i bila san sigurna. Tribalo nam je više od po ure, a moja mater bi krenula u 3 ure na vrime jer je govorila 'Bolje da čekamo mi njega, nego on nas.'“

Specifičnost figura sjećanja je to da su vezane uz prostor i vrijeme, grupu i da ih je moguće rekonstruirati. (ibid:54–57) Figure sjećanja uvijek su prostorno i vremenski konkretne. (ibid:54) Plovidba *vaporom* figura je sjećanja koja je omeđena mnogo šire od ograde broda i trenutka dana u kojem bi uplovio ili isplovio.

Sjećanje se veže uz plovidbu *vaporom* kao izuzetan doživljaj, u kojem se zrcali kolektivno doživljeno vrijeme. (Assmann 2005:45) *Vapor* je ujedno i utjelovljeni prostor sjećanja, u kojem se ona oživljavaju. (ibid) Plovidbi *vaporom* pripada sav svijet koji ga okružuje i koji je također konstrukt društva. (ibid) Taj svijet obuhvaća sve luka u kojima je brod pristajao, sve ceste i putove kuda su putnici odlazili svojim kućama, sve *pijace* i *molove* gdje su se skupljali za dočekati *vapor*, sva polja gdje su uzgajali masline i lozu za prodaju, sve autobuse i *tovare* kojima nisu išli zbog *vapora*. Ona obuhvaća sve domove u kojima su živjeli ljudi koji su odlazili *na vapor*, splitsku pijacu, *butige* i *likare*. Kako sve zajednice teže lokalizaciji *vapor* je uporište njezinih sjećanja. (ibid) Zajednica i prostor tvore simboličku vezu sa vremenskim okvirom. (ibid) Plovidba je vremenski konkretna, usmjerena na djetinjstvo i rane školske godine osoba rođenih od 1955. do 1960. godine. Međutim, taj vremenski okvir proteže se do današnjeg dana jer se uspomene nose sa sobom kroz život, a sjećanja odabiru i prezentiraju za potrebe konstrukcije zajednice.

Sudjelovanje u kolektivnom pamćenju svjedoči o pripadnosti grupi, a zajednica koju sam proučavala nositeljica je sjećanja svoje prošlosti, posebna i trajna i identitetski konkretna. (Assmann 2006:55-57) Društveno pamćenje neodvojivo je od zajednice i dokaz je pripadanju istoj, a ona je pak neodvojiva od *vapora* kao mjesta svoj pamćenja i vremena u kojem je plovila. (Assmann 2005:46) Prisjećanjem kroz okvire figura sjećanja zajednica konstruira i preispituje svoj identitet, osiguravajući si osobnost i trajanje. (ibid) Kohezivni moment vidljiv je u doslovnim narativima gdje kazivači ističu kako su u vrijeme plovidbe ili pri dočeku svi mještani bili zajedno, družili se ili skupljali i promatrali na rivi. Također, pri samoj plovidbi često bi se družili sa prijateljima iz drugih mjesta, upoznavali se, pa i zaljubljivali. *Vapor* je bio mjesto susreta mladih i starih, prijatelja, poznanika, rodbine i trgovaca. Bio je mjesto događaja, kafić onog doba, *špica*. Njime su dočekivali svoje pokojne¹⁰ i slali *krneval* u druga

---

¹⁰ O dočeku pokojnih osvrnula se kazivačica iz Supetra. Pri samom kraju razgovora, u misli su joj počele dolaziti i neke tužnije priče vezane uz plovidbu, nakon što je većinu vremena posvetila veselim zgodama kojih se sjeća. Prisjetila se tako smrti svog oca, koji je umro u Splitu i želio biti pokopan u Supetru. Navodi kako je pogrebna povorka počinjala odmah pri pristanku *vapora*, u samoj luci i navodi kako je to danas praktički nepojmljivo:

„Imam jedno tužno sjećanje, sad mi je počelo... Vapori su nam dovodili mrtve iz Splita. Meni je otac umro u Splitu i onda je sa *vaporom* došao u Supetar i onda smo svi mi otišli na *vapor* dočekat taj *vapor*. I

mjesata¹¹. Društveni život odvijao se na i oko *vapora* i tek su toga danas postali svjesni. Bio je trenutak za „koji su svi živjeli“. Na taj način tvori se grupa, stvarna i živa, povezana sa već navedenim prostorom i vremenom. Uz već navedna kazivanja o dolasku *vapora* kao trenutku od nepobitnog značaja za zajednicu, presjek kazivanja podvlači navedeno. Kazivačica iz Supetra je tako istaknula kako je dolazak *vapor* bio trenutak koji su svi u mjestu zajedno dijelili:

„A onda tada je čitav doživljaj dana, života, u Supetru je život bio vezan uz dolazak *vapora*. Recimo, karneval se palio u trenutku kad je dolazio *vapor*. Izlazilo se vanka, išlo se na *vapor*. Jednostavno si dnevni raspored podređiva dolasku *vapora* i to je bilo to, naravno, ujutro kad je dolazio je bilo prerano, a popodne kad se vraća to je bio doživljaj koji smo svi dijelili zajedno.“

Jedna kazivačica je iznijela svoje mišljenje o razlici o komunikaciji među ljudima nekad i sad, a njena opservacija ne odnosi se na određeno mjesto na Braču, nego na stav o ljudskim odnosima opečnito: „Bila su drukčija vremena. Judi su puno više komunicirali pa su se srećali tote pa su se i upoznawali pa su izmjenjivali svoje priče.“ Slično kazivanje, koji je odraz života u malom mjestu u kojem se rijetko što događa, ističe i kazivačica iz Pučišća. Iako navodi kako je mjesto nekad imalo više života nego danas, smatra kako su se upravo pristanak *vapora* u luku čekali i mlađi i stariji:

„Skupili bi se svi na rivu, to bi živnulo misto i misto je inače bilo živje nego danas. Cili svit na rivu i oko rive bi vidit ko je bi u uovi i zašto, će nosi. Mi dica smo ga uvijek pozdravljali, radosni i zaigrani sa smijehom mu trčeći ususret: „Evo *vapor*!“

---

sprovod je počeo od *vapora*. Danas to uopće ne moš zamislit, danas Đelalija dođe po tebe, ukrca te u mrtvačnicu i vozi. A mi smo svi otišli na *vapor* i iz *vapora* je sprovod iša do groblja. Nikad mi to dosad nije palo napamet, nikad o tome nisam razmišljala!“

¹¹ Dočeku *krnevala* koji je stizao *vaporom* navodi kazivač iz Sutivana. Donosi priču o tome kako je postojao običaj da muški *krneval* i ženska *karnevaluša* budu iz različitih mjesta na otoku. Tako je jedne godine Sutivan trebao poslati *krnevala* u Supetar *vaporom* kako bi *krneval* i *karnevaluša* bili zajedno u povorci u Supetru. Kako se u Sutivanu tada točilo vino u bačve koje su se prevozile *vaporom* do krajnjeg odredišta u Splitu, ljudi su se napili i zapalili *krnevala* koji nikad nije stigao u Supetar. Priču je kazivač ispričao ovako:

„Ima jedna priča za karnevala, u Supetar se napravila ženska karnevaluša i *krneval* su trebali bit skupa. I onda su došli za karnevalom u Stivan, ono u 2 ure gre *vapor* za Supetar i u Stivan se točilo vino u brod za Split i zapalili su njima karnevala i tako da su došli u Supetar bez karnevala, karnevaluša ga ni dočekala. To je bilo kažnjivo, to šta su napravili, zašto su to napravili. To su napravili zato šta se u Stivan točilo vino i svi su pili, brod je bi pun vina i tako je hodi za Split.“

Slika 2. Skupina prijatelja iste generacije na vaporu, snimljeno 1973. godine

(autor nepoznat, vlasništvo Vjere Matić)

Također je moguće prepoznati i svojevrsan identitet koji se kreira i vezuje uz plovidbu *vaporom*. Ideja identiteta ovisi o ideji pamćenja i obrnuto, a središnji smisao svakog individualnog ili grupnog identiteta je osjećaj nepromjenjivosti kroz vrijeme i prostor, što se održava pamćenjem. (Gillis 2006:171) Prisjećanjem kroz okvire figura sjećanja zajednica konstruira i preispituje svoj identitet. Prepoznala sam više vrsta identiteta, ne ulazeći sad u osobne, već isključivo kolektivne. Na prvoj razini prepoznala sam „generacijski identitet“, osjećaj pripadanja zajednici koja je dijelila jednako vrijeme i jednaki prostor, vrijeme plovidbe i sam *vapor*. Generacijski identitet moguće je prepoznati u narativima kazivača iz svih mjesta i uvijek imaju zajednički nazivnik - svi se međusobno poznaju i znaju točno kako je to

bilo u vrijeme *vapora*, dok svi drugi s kojima komuniciraju to ne mogu točno znati jer nisu pripadali navedenom vremenu i prostoru. To je naročito javlja pri objašnjavanju kako je nekad bilo, što ja kao mlađa osoba nikad ne neću moći točno znati, što se prepoznaje i u nostalgičnim narativima. Ono čega se oni sjećaju različito je od onog čega se sjećaju osobe rođene 5 godina prije ili poslije njih. Tu bih istaknula kako posebno sjećanje na plovidbu imaju kazivači koji su *vaporom* išli u srednju školu. Dvije kazivačice daju slične priče, jednu iz Supetra i jednu iz Postira. Pošto su obe kazivačice rođene iste godine, išle su u Split u srednje škole, ostajale bi u gradu tokom tjedna i vikendom se vraćale kući i to jednom u dva tjedna. Njihova kazivanja ističem zato što su se kazivačice upoznale dok su zajedno plovile i obje su istaknule sreću koju bi osjećale pri plovidbi kući nakon školskog tjedna. Kazivačica iz Supetra ovako priča:

„Ja sam išla u srednju školu u Split i subotom smo naravno imali školu i bila je velika i mala smjena kad smo mogli doć u ponedjeljak ujutro sa vaporom i naravno nikad nismo išli u nedilju popodne, oslobodi Bože, svi smo u ponedjeljak ujutro bili i tada smo se

susretali svi koji smo išli u školu iz Postira, iz Pučišća, iz Stivana i to se znalo da idemo u školu. I svi smo pisali domaće radove i dijelili iskustva. I čekali taj [vapor] od subote, dolazili subotom popodne i vraćali se u ponedjeljak ujutro.“

Da je slično bilo i u Postirima potvrđuje kazivanje koje naglašava jaču emotivnu vezanost za *vapor* onih koji su odlazili u školu i vraćali se njime na otok:

„Ja bih ti rekla da je svima nama bilo jako slično, ali moram to reć sa odmakom jer ne mogu znat kako je bilo drugima. Drugačija je priča onih koji su išli u školu u Split i onih koji su išli [vaporom] samo u ponekad u likara ili po postole. Drugačije je, puno je veće uzbuđenje kad nakon dva tjedna škole ideš na vapor za doma.“

Primjer generacijskog identiteta vidljiv je u sljedećim navodima, gdje kazivačica iz Sumartina navodi kako je kao dijete na brodu upoznala djevojku iz Splitske svojih godina, koja je se dojmila i koju je zatim kasnije srela u školi i shvatila da ju poznaje upravo sa *vapora*:

„Sjećam se one relacije Splitska – Postira uz more. I vozili smo se tamo ja i mater jer su činili cestu za Pučišća di je bi makadam. A na ti vapor ukrcala se bidna¹² Margita Marica i onda ti je ona bila društvena, volila pivat. Kako je lipo pivala! I posli san išla u prvi razred srednje u Supetar i evo ti nje, odma sam je poznala.“

Sličan narativ javlja se i kod priče kazivačice iz Postira, koja ističe kako i danas zna stati i zapitati se otkud poznaje nekog svoje generacije pa se sjeti da su se upoznali na brodu:

„Dan danas ja stanem i gledam čovika. Otkud znam tog čovika. Znam da je moja generacija, ali nisam ga vidila sto godina i ne mogu se sitit kako ga znam i kako znam da je iz Nerežišća [mjesto u unutrašnjosti Brača, op.aut.]. I onda mi sine, pa znam ga sa vapura!“

Važnost *vapora* za „mladu“ generaciju vidi se u sljedećim recima gdje kazivač priča kako je brodom odlazio u drugo mjesto na otoku na ples koji je trajao cijelu noć i kako bi pri povratku u zoru stariji putnici pazili mlađe da ne zaspu i promaše destinaciju:

„(...) To je svit zaboravija kao i puno stvari, al to je nešto nepojmljivo danas. (...) Vapor je bi interesantan za mladost, omladinu, koja bi odlazila u Pučišća koja su bila za mlade za ples, posebno bi odlazila na Novu godinu. I onda bi mi išli na noge do nekoga ko je

---

¹² „Bidna Margita“ odnosi se na kazivačicinu poznanicu koju kao mlada upoznala na brodu i koja je pod nesretnim okolnostima poginula u prometnoj nesreći. *Bidna* znači jadna.

ima staro auto. I ostali bi tamo cilo noć do ujutro. I onda bi ujutro u 5 uri išli na *vapor* i tako bi se natrag domogli Splitske. I u *vapor* cilo vrime dok je putova bi na one klupe umorni, pospani spavali. Uvik je neko od starijih sta stand-by da ne bi promašili.“

Pierre Nora kaže kako je i sama generacija istovremeno mjesto sjećanja, materijalno, funkcionalno i simboličko. (Nora 2006: 37) S demografskog aspekta generacija je materijalna, čuvanje i prijenos uspomena jedinstvenih upravo njoj daje joj funkcionalan aspekt, a simbolična stoga što jedan događaj i iskustvo koje je proživio malen broj ljudi daje biljeg većini koja u njemu nije sudjelovala. (ibid) U slijedećem citatu, kazivačica upravo jasno izražava posebnost vlastitog generacijskog sjećanja i identiteta, što je napravila istaknuvši razliku u nekadašnjoj vožnji *vaporom* do Splita, dok danas mora otići autobusom u Supetar kako bi se ukrcala na trajekt za Split. Generacijom smatra sve koji su u doba njene mladosti, znači od početka šezdesetih do sredine sedamdesetih godina plovili *vaporom*. Razlikovnost svoje generacije vidi i u činjenici kako bi čuli brod iz obližnje luke i znali kako je vrijeme za ukrcaj. Istaknula je i kako je njena generacija među zadnjima koji su to doživjeli:

„Mi smo među zadnjima koji se se uvijek vozili *vaporom*. Moja generacija, na to mislim. Nismo se morali danas ka Vlaji vozit do Supetra pa na trajekt za Split nego smo ko gospoda išli na *vapor*. Sva ta generacija, ma i Tajana¹³ pa i Mirjana i Seka¹⁴, svi koji su došli posli nisu znali kako je to kad čuješ kad *vapor* izlazi iz Pučišća za lipega vrmena i znaš da je vrime za poč. Bi je događaj, malo nas to još zna.“

Na generacijski identitet izravno se nadovezuju oni koje sam nazvala otočkim i lokalnim. Izdvajam ih posebno, međutim, teško ih je ponekad jasno iščitati i definirati pošto su prožeti generacijskim. Otočki identitet vidljiv je u narativima gdje se stvara u opreci prema gradu, ovdje Splitu, u smislu različitosti otočkog i gradskog života. Kazivači navode kako bi odlazili prodavati namirnice u Split, odlazili liječniku ili u posjetu i tako bi se redovito najbolje sredili. Posebnost života na otoku gdje brod jednom dnevno uplovljava i isplovljava, vezanost uz more, poljoprivredu i kako jedan kazivač ističe, *tovara*, osnova su predodžbi o razlikovnosti otočanina. To je vidljivo u sljedećem kazivanju gdje kazivačica donosi priču kako su njeni roditelji vodili težak život i živjeli od prodaje vina na splitskoj tržnici, kako kaže, „splitskoj gospodi“:

---

¹³ Kazivačicina mlađa polusestra, rođena 1961. godine.

¹⁴ Kazivačicine starije sestre, rođene 1947. i 1950. godine.

„Ali kažen ti, pošto je naš otac prodava vino, mater je prodavala u Splitu, mi smo bili težaci i prodavali splitskoj gospodi. Dodeš u Split i bili su oni fakini sa onima karocima i bili bi ti čekali ispid vapore i onda bi mater našla nikoga i bila bi jedna premištala te kante od 50 litara i taj fakin bi to premišta. Tamo smo imali jedan prostor šta bi bili iznajmili u ovega jednega Čokrića koji je ima svoje misto na pazar. I tu je da prostor i tu bi mater i otac držali vino i tu bi mater prodavala. I znali bi nosit po stanovima. A veleti se na naša mater namučila za prodat, Gospe ti!“

Priče o Bračanima koji nose *lumbrelu* (kišobran) vezana je uz *vapor* i otočki život. Kako je brod vozio jednom dnevno, ljudi bi nosili cijeli dan kišobran sa sobom u slučaju da padne kiša. Opet u obzir treba uzeti vrijeme i materijalno stanje, kad se nije moglo priuštiti često kupovanje kišobrana. Kazivačica naglašava kako je *lumbrela* zaštitini znak Bračana:

„A vidiš recimo pri, Bračane i lumbrelu! Bračani nikad nisu znali kakvo će bit vrime pa su obavezno hodili s lumbrelom pud Splita i to im je posta svojevremeno i zaštitni znak po čemu su ih pripoznavali. Upravo zbog vapore jer je iša jedan put dnevno.“

Također, otočki identitet vidljiv je i u koheziji ljudi iz mjesta u kojima je *vapor* pristajao, kada bi znali sve osobe i gdje točno izlaze i ulaze. Ističu vožnju *vaporom* kao „pripadnost otoku“ koja se u novo doba izgubila uslijed poboljšanja cestovne infrastrukture i uvođenja češćih trajektnih linija. Osjećaj „pripadnosti otoku“ istaknut je u sljedećem primjeru:

„Danas ćeš ti poć sa jednim trajektom, prijateljica će ti poć sa drugim trajektom, a mi smo imali taj vapor i svi smo išli sa tim vaporom u ponediljak ujutro. U ponediljak ujutro se znalo da su dica koja su bila sa Braća u školu u Splitu vraćaju u ponediljak ujutro, ne moš promašit. Mi u Supetru baš ne osjećamo, ali taj komod se izgubio i osjećaj da ti pripadaš tom otoku i da se vraćaš i ideš brodom u Split je totalno drugačiji nego kad on tebe doveze sa autobusom ili autom u Supetar i onda se voziš u Split. Ti nemaš taj osjećaj pripadnosti. Pripadnosti otoku, moru! Izgubi se. A čim se ti ukrcaš u brod, vapor, ti si tu, more ti je tvoje (...).“

Slika 3. Dvoje prijatelja na vaporu. U pozadini na desnoj strani moguće je vidjeti supetarsku luku. Fotografirano 1973. godine

(autor nepoznat, vlasništvo Vjere Matić)

u zvoniku mjaučeći danima. Zato su ljude iz Sutivana prozvali „mačke u zvoniku“ ili, u dijalektu „*maške u kampanelu*“. Na taj naziv stanovnici Sutivana se ljute, a često se spominje veza te priče i *vapora* gdje je brod kamenovan jer je jedan mladić na brodu, dok je napuštao sutivansku luku povikao stanovnicima Sutivana „*eno maška u kampanelu!*“. Ovako je tu pričao predstavio kazivač iz Splitske:

„Biće svi spominju [priču o „*maškama u kampanelu*“]. Kad je odlična.. I ne znaš istinu.

Kako se oni to ljute, meni to predobro. Ne da se ljute, nego su kamenovali vapor. Jer su

Na otočki identitet vezuje se lokalni koji se može iščitati kroz antagonizam prema drugim mjestima, ali i divljenje istima. Tako se s jedne strane javljaju anegdote koje se vezuju isključivo u jednom mjestu, dok se s druge pak javlja divljenje drugim, „*tuđim*“ mjestima i uvalama. Antagonizam prema drugim mjestima tipična je otočka „*boljka*“ gdje mjesta s godinama razvijaju međusobno rivalstvo nastojeći sebe predstaviti u boljem svjetlu od onog drugog, često prvog geografski najbližeg. Na Braču tako postoji svojevrsno „*natjecanje*“ između mjesta Sutivan i Supetar, Sutivana i Milne i mjesta koji su na obali prema onima koji su smješteni u unutrašnjosti.

Ovdje se posebno ističe priča o „*maškama u kampanelu*“ koja ima više verzija¹⁵, ali uvijek je u sličnom obliku. Jednom davno svećenik iz crkve želio je skuhati hobotnicu, koja mu je pobjegla iz lonca i počela puzati uz zid zvonika. Za njom je krenula mačka, koja ju nije nikako mogla uhvatiti te je ostala

¹⁵ Ja sam zabilježila dvije verzije, dok sam u površnim razgovorima saznala da ih ima još više. Osim verzije gdje je hobotnica pobjegla iz lonca na zvonik pa ju je mačka pokušavala uhvatiti, postoji verzija u kojoj je svećenik dobio dijete te je da sakrije svoju sramotu, sakrio dijete u zvonik. Dijete je plakalo, što su Sutivanjani protumačili kao mjaukanje mačke. Nakon toga je jedan *Stivanjanin* skuhao mačku „na zeca“, dao je nekim Supetranjanima koji su je slasno pojeli pa je ta mačka napokon nestala. Po trećoj verziji, u zvoniku se sakrio sam vrag, jer su, kako neki Bračani kažu, *Stivanjani* sami potomci vraga. Zanimljivo je kako je u čast navedene priče u sutivanski zvonik postavljena kamena skulptura mačke. Priču je zabilježio i HRT u emisiji „*Otkrivamo Hrvatsku*“ u nastavku o Sutivanu, koju je moguće pronaći na ovoj poveznici: https://www.youtube.com/watch?v=h_42AGPtNwo (zadnji put posjećeno: 6.7.2017.)

neki iz vapura, kad je odlazio, napušta stivansku rivu u jednom momentu ne mogu reć točno jer su mi to stari prinili.. Onda je jedan vragolan, vraški otočanin reka... To je istina, to su mi rekli. On je kad se vapor već mola reka „eno maška u kampanel, eno izlazi“ na cili glas usred porta. U ime Isusovo, sve ono svita šta je bilo iza mosta jer su imali ono od žala iza mosta, udri po vaporu. To je bi smrtni grih. Ali oti jedan je zna od čega oni boluju jer je to bila stara baza. To je bilo čudo jedno. To su mi pričali stariji. To je najistinitija vezana uz legendu sa vapura. Posli su se ohladili. Ali uvek bi se svugdi na vaporu naša neki od vragolana i kad bi iša u Stivan zavika „eno maška u kampanel“, ali kad bi brod već mola. To je ostalo specifično za vapor. I za Stivan. To je živa istina i to se nastavljalo generacijama, ali to više nije in, neće se danas nać niko da zaviče „eno maška u kampanel“. Pri su to furbarije bile.“

Druga priča odnosi se na rivalstvo Supetra kao većeg i bogatijeg mjesta od Postira. Dok bi pri pristanku broda u svaku luku *noštromo* bacio dasku za izlazak putnika, u Supetru to nije bio slučaj jer su „bili toliko fini da su imali sami svoju dasku“. Da nije sve na rivalstvu pri isticanju lokalnog identiteta pokazuje kazivačica iz Sumartina koja bi se pri plovidbi *vaporom* divila lukama i uvalama drugih mjesta:

„Ali sve je to meni bilo puno lipo. I kad bi hodi u novu luku, u Pučišća, a bi ja znala, sve je to meni bilo novo. U Pučišća, u Povelja (...) Mene zanimala i priroda i društvo. Pa more pa oni bori. Pa se sićan u Lovrečinu, Lovrečina je bila impresivna onako široka i svitla jer je plićak pa oni borovi do neba su bili pa su izgorili. A Pučišća ona duboka vala i Povelja i one luke.. A ja bi mislila „Bože da mi je znat šta je onamo, šta se tamo skriva.“

Uz vezanost za grupu veže se i mogućnost rekonstrukcije, činjenica kako se u pamćenju ne održava prošlost kao takva, nego od nje ostaje samo ono "što društvo može rekonstruirati u svakoj epohi sa svojim odgovarajućim relacijskim okvirom". (Assmann 2006:56) Figure sjećanja nisu ostaci prošlih vremena, već elementi prošlosti koji se odabiru kroz zahtjeve koje postavlja sadašnja situacija. Plovidba *vaporom* u ovom je slučaju modificirana u sadašnjosti od kompozicije sjećanja na prošlost, u svrhu prezentiranja *vapura* i njegovog vremena kao nečeg čega više nema. Kako su prošlost i sjećanje poprilično apstraktne teme, potrebno ih je usmjeriti na konkretan topos, lokalizirati. Osim prošlosti, pamćenje može konstruirati i shvaćanje budućnosti, što je lakše ako su vezani za konkretno mjesto. *Vapor* je tako postao okvir sjećanja za konstruiranje potrebnih narativa.

5. PLOVIDBA KAO SIDRIŠTE NOSTALGIJE

Nostalgija je prvi romantičarski znak viđenja plovidbe *vaporom* kao nečeg lijepog, ali čega više nema i što se ne može vratiti. Nostalgiju sam promatrala kroz načine na koje se manifestira, a to je prije svega u narativima o plovidbi i samom *vaporu*. Iako je *vapor* kao objekt čežnje izgubljen, emocije koje se manifestiraju u njima prije svega su pozitivno obojane. Nostalgичni narativi teže glorificiranju vremena plovidbe, a *vapor* je ponekad karakteriziran većim od života. Zbog takvih karakteristika u analizi i interpretaciji bilo je potrebno primijeniti pristup sadržan u teoriji afekta. Jednako kao i društveno sjećanje, nostalgija je također fenomen ovisan o društvenim okvirima. Kao društvena značajka, leži negdje između individualne biografije i biografije grupe. (Boym 2001:16;54) Nostalgiju se smješta između osobnog i društvenog sjećanja, kao posrednik između društvenog i individualnog gdje se društveno može promatrati kao igralište, a ne groblje višestrukih individualnih sjećanja. (ibid) Narativi kazivača o sjećanju na *vapor* kombinacija su osobnih anegdota i opažanja o širem društvu, gdje jedno bez drugog ne bi postojalo. *Vapor* nije vakuum, prazan prostor u koji pojedinac uđe i dođe na ciljano odredište. Mjesto je to komunikacije među otočanima čije sjećanje uvelike ovisi o grupi, naročito grupi vršnjaka s kime se provodi većinu vremena. Također, pošto su *vaporom* plovili dosta mladi, često uz sjećanje na plovidbu vezuju i sjećanja o roditeljima, braći i sestrama, *nonama* i *nonotima*, prijateljima i ostalim mještanima. Pošto se radi o istom vremenu, istim događajima, istim situacijama (treba uzeti u obzir da su u tadašnje vrijeme svi otočani bili relativno sličnog materijalnog stanja) za očekivati je sličnost u narativima. Čovjek se najbolje sjeća stvari ako su obojane emocijom (Boym 2001:52) i upravo je to glavni nazivnik svih narativa gdje je u svakoj riječi moguće iščitati nostalgiju. Emocije su ne samo psihološki konstrukt, već su i društveni fenom, kulturološki uvjetovan. Među njima postoji hijerarhija, neke su „više“ na ljestvici od drugih te se više njeguju i ističu. (Ahmed 2014:3) Emocija uvijek zahtjeva objekt na koji je usmjerena (ibid:11), jednako kao i nostalgija. U ovom slučaju emocija kao društveni fenomen stalni je pratilac nostalgije koja se iskazuje u narativima.

Kod veze nostalgije i *vapora* bitno je naglasiti kako je u tom protoku vremena nestao sam objekt čežnje, *vapor*. Kako je nekad postojao, bio dio života, danas ga više nema i ljudi osjećaju tugu i čežnju, kako za njime, tako za svime što simbolizira. Istovremeno osjećaju i sreću jer je nekad postojao, što je jedan od razloga složenosti nostalgичnih osjećaja. Također, stvara se distinkcija između poimanja sadašnjosti i prošlosti i uočava razlika u realitetu

stvorena tokom protoka vremena. Potrebno je stvoriti osjećaj različitosti kako bi ispričano o prošlosti bilo u opreci sa sadašnjosti i budućnosti. Svako kazivanje bilo je bazirano na isticanju različitosti prošlih vremena i činjenici da ja kao mlađa osoba nikad neću zbilja moći pojmiti kako je zbilja bilo živjeti u vremenu gdje brod povezuje otok i kopno jednom dnevno, gdje ljudi preživljavaju od poljoprivrede i ribarstva, odlaze u grad doktoru ili kupiti cipele jednom godišnje. Konstantno naglašavanje kako je „nekad bilo drugačije nego danas“ faktor je kohezije zajednice i stvaranje prostora za nostalgične narative. Činjenica je kako vrijeme dođe i prođe, ostavljajući pojedinca u razmišljanju. Nostalgični osjećaji se mijenjanju i ukorjenjuju u drugačijim simbolima, međutim, glorificiranje prošlih vremena je konstanta. (Agacinski 2000:17) S jedne strane kazivači su svi do jednog svjesni dobrobiti napretka koji je doveo do mnogih pozitivnih pomaka u njihovim životima – bolju i češću povezanost, brži brod, unaprijeđenje plovidbene i cestovne infrastrukture, više poslova, turizam i dr. Pa ipak, racionaliziranje dobrobiti napretka ne umanjuje sjetno i sretno sjećanje na spori stari brod:

„Bilo je inače super na vapor. Iako je danas sve novo i sve se osuvremenilo i brža je plovidba i bolji promet i bolja komunikacija i ima svak svoj cilj. Ali to su bili baš počeci nakon malih brodova i toje bila prilika da se ljudi sretnu. I puno ljudi se tako zaljubilo jer se nisu mogli po mistima srećat i to je bi centar zbivanja.“

Također, navodi se da unatoč težem životu prije da su ljudi više međusobno komunicirali, dok je tehnološki napredak doveo do otuđenja:

„Usprkos nelakom životu na škoju u to vrime judi su imali onaj zdrav humor i živilo se zadovoljno i skladu s okolnostima prihvaćajući sve kako je. I judi su bili jedni s drugima u veseliju i tuzi, u potrebi se priskakalo i činilo.“

Na tehnološki napredak i svoje osjećaje prema *vaporu* osvrnuo se i kazivač uspoređujući život na otoku koji je ovisan o brodu koji je vozio jednom dnevno i današnji napredak:

„Vapor ne se jako dojmio i ostavio trag kroz život. Volin vapor jer je bi važan, prevažan u ono vrime i uvjete života na otoku. Uvik govorimo o otoku jer na kopnu je to nešto sasvim drugačije. Lipi, zadovoljni osjećaji. A ako govorimo o osjećajima tog vrimena, ja ću se tu malo izolirat jer podržavan tehnološki napredak i trend u svijetu. Ali sam zabrinut za budućnost (...)“

Jedno kazivanje potvrđuje čežnju za ponovnom plovidbom *vaporom* iz rodnog mjesta. Kazivačica ističe jaku želja za ponovnim pogledom na otok iz Bračkog kanala, koji danas nije moguć pošto trajekt vozi drugačijom rutom :

„Da imam vremena i da nema obaveza, sve bi dala da mogu još jedan put otić gore na vapor i iz Postira ić u Split i kad onako polako izađe pa se vidi cila strana otoka i kanal. Srce bi mi stalo.“

Sami kazivači nisu uvijek sigurni za čime to točno tuguju, da li je gorko-slatka bol koju osjećaju pri sjećanju na *vapor* zapravo tužna ili sretna. Odgovor leži negdje između. Kako Boym ističe, karakteristika *reflektivne nostalgije* leži u čežnji za onim što više nije i nikad neće biti, a ne za željom na povratak u prijašnje stanje (Boym 2001:41). Tako navedene emocije uključuju žaljenje za druženjem i zajedništvom, pokojnim članovima obitelji i prijateljima i znancima, bivšom državom, jednostavnijim vremenima, lakšim životom. Prije svega čita se žaljenje za djetinjstvom i mladosti i slatka tuga prisjećanja o minulim vremenima. Iz kazivanja je vidljiva svijest o nepovratnosti vremena, no to ne umanjuje osjećaje, koj se ne mogu i možda i ne žele kontrolirati.

Okidači za buđenje nostalgичnih narativa bili su različiti. Ovdje ću ih predstaviti i analizirati po učestalosti i važnosti kojim su ih kazivači navodili. Radilo se prvenstveno o mirisima koji su mogli osjetiti za vrijeme plovidbe ili oko *vapora*, miris soli, ugljena, benzina, torbi, odjeće i namirnica i „posebne kombinacije“ što su se mogli susresti pri plovidbi. Sljedeći najsnažniji okidači bili su prisjećanja na zvuk, prvenstveno glazbu i buku, što ljudi, što motora broda. Taktilne impresije i „poseban ugođaj“ kazivači također navode kao snažne okidače buđenja nostalgije pri spomenu *vapora*.

Naravno, miris mora i soli prvi se vezivao uz plovidbu, što je i logično. Zatim, pošto su stariji *vapori* vozili na ugljen, često su isticali kako je smrdio, ali im to nije previše smetalo: „Smrdi je taj stari garbunjer“; „Šarolikost izlazaka iz vapore je možda prekrila sve ono o mirisima šta ti je mama rekla jer eto, postoji to, ali meni se izgubilo (...).“. Nadalje, prisjećao ih je miris benzina, naročito u potpalublju u kombinaciji sa drvetom čime su bili presvučeni zidovi: „A meni dole baš lipo bilo i svi ti mirisi, mmm, benzin lipo.“. Mirisi ljudi i njihovih torbi, odjeće i namirnica, naročito svježeg kruha i salame koju nisu jeli svakodnevno je nakon benzina i soli poticao najjača sjećanja. Uvijek se radilo o pozitivnim sjećanjima, makar se u nekim slučajevima javljali neplanirani događaji kao što je slučaj kazivačice kojoj je pozlilo na brodu:

„Najprije je to bio predivan događaj otić gledat „Malu Floramye“, međutim, svaki put kad ideš na izlet onda se najedeš, napiješ, sve šta smo uzeli sa sobom smo pojeli i popili (...) jedino u nosu imam, opet ću se vratiti, miris tog izleta. I svaki put kad idem gledat „Malu Floramye“ ja se sjetim toga. Asocijacija odma taj miris.“

Druga kazivačica također ističe miris hrane. Kod nje je specifično to što spominje kruh i salamu koje je ona smatrala posebnim jer bi joj ih mama kupila u Splitu. Miris joj je toliko ostao u sjećanju da ga još uvijek može osjetiti:

„Najveće veselje je bilo kad smo se vraćali, a mater bi bila kupila kruha i mortadele. Toga se sićan ka sada, još mi vonja! Još se sićan kad bi sili u vapor i mater bi izvadila iz one bile borše veliku mortadelu. Mortadelu splitsku. I bili kruh, topal.“

Kako impresije ostanu utisnute najsnažnije u djetinjstvu objašnjava kazivač iz Splitske, opisujući hladnoću lubenice koja bi stigla brodom:

„Brodovi su imali jednu kutiju metalnu i unutra su bili dva ledomata, tu se držao sladoled. Druga stvar za dicu je bila litnja vrime, kad bi neko od starijih odlazio u grad Split i onda bi kupovao veliku dinju, lubenicu. I onda bi to obično bili veliki primjerci i onda bi mi to ka dica uzeli i išli na vrilo, u rivi je bio izvor slatke prirodne vode koja bi bila jako hladna i onda bi dinje stavili u vodu da se hlade i trčali doma razrizat šta prije.“

Pri navedenim citatima kazivači su imali najjače reakcije koje su često pratili naglašenim tjesenim pokretima i opisima, zatvorili bi oči i mirisali zrak, rukama pokazivali veličinu spomenute hrane. Naveli su kako bi na vaporu često pili i napitke koje inače u svakodnevnom životu nisu, a njime se i prevozilo i vino i ulje za prodaju u Splitu. Također, prevozila se i pošta i kućanski namještaj, a na palubi se mogao prevoziti samo jedan automobili čega se često kad vide današnje trajekte i brodove koji mogu prevoziti stotine prijevoznih sredstava.

Uz mirise, snažne reakcije kazivačima su budila sjećanja na pjesme i glazbu tijekom plovidbe. Smatram da je to razumljivo, pošto je poznata stvar kako je glazba sredstvo komunikacije obojano emocijama i kako rijetko tko na nju ostaje imun, što potvrđuje i uporaba u medicini i terapijskim svrhama. S time se slaže i Boym, potvrđujući kako glazba često ne služi samo kao glazba, već kao i memorativni znak (Boym 2001:4). Kazivači su to mahom isticali, naglašavajući opet razliku o odnosu na danas, jer se, po njihovim riječima, danas ne može naći takva pjesma:

„(...) ne moš danas čut tako pismu na trajektu, a eto mi smo svaki dan pivali zbor iz 'Nabucca' u vaporu – ne trajektu – vaporu! I Zrinskog smo pivali i jednom da će se Nazon potopit kolika je nevera bila, ali mi smo samo pivali i pivali.“

I drugi kazivači također na sličan način pričaju o vezi glazbe i plovibe: „Ta druženja i pisma, sve mi je to sveto.“; „A prvi put sam tamo srela Margitu bidnu, Maricu pokojnu. Ona je tako lipo pivala!“; „Ima i Gibonni pjesmicu „Ej vapore“ (...) vapor mi je vako pruži puno zadovoljstva i pivanja i prepričavanja.“

Jedan kazivač ide korak dalje tvrdeći kako su prestankom plovidbe *vapora* i dolaskom trajekta propale *fraje* koje su se održavale na brodovima u luci ispred Postira. *Fraje* su zabave uz glazbu, hranu i piće na koje su dolazili mladi *vaporom* iz ostalih mjesta na Braču. Kazivač priča:

„Harmonika je bila za pratnju u vojsku. Propale su i naše postirske fraje, a to se hodilo *vaporom*, iz svih mista se hodilo *vaporom* u Postira. Postirske fraje su se događale na najveću koču, na najveću koču su bili muzika i pjevači. (...) Ima ti jedna pisma od Arsena Dedića sve je opiva okolo.“

Legendarni brački pastir Loda, kojeg su u svojim djelima ovjekovječili i Vladimir Nazon i Stjepan Štefe Pulišelić bio je poznat po tome (uz svoju dobronamjernost, malen rast i pozitivan stav unatoč neimaštini) kako je uvijek pjevao: „Divan čovik Loda, dobričina, ništa ni ima, a uvik je piva „Sve ptičice izgore“.¹⁶

Na *vapor* kazivače podsjeća i buka, *šušur*, graja ljudi, trube, čak i zvuk motora broda koji bi i danas mogli prepoznati u moru drugih zvukova. Svi su se osvrnuli i na velike valove koji bi se stvorili nakon odlaska ili dolaska broda i u koje bi redovito ljeti skakali. Navode i taktilne impresije, koje sežu od vremenskih uvjeta kao što su ekstremna vrućina i bura koje su često ometale pristanak *vapora*. Posebno ističem kazivanje o materijalu kojem su bile presvučene stolice gdje je kazivačica jako emotivno reagirala, nastojeći se sjetiti o kojem se točno radi, opipavajući pritom vlasiti namještaj: „Oni nasloni, katride su bile od crvenog pliša.

---

¹⁶ Uz pastira Lodu također se vezuju priče sa *vapora*. Kako nije imao novaca, nikad ne bi kupio kartu, ali su ga zbog dobre naravi uvijek svi puštali da plovi od mjesta do mjesta:

„Pastir Loda je doša u Pučišća, doputova je, luta je po otoku i onda se ujutro mora vratit *vaporom* iz Pučišća u Supetar. Nikad ni ima novaca kod sebe. I onda je uša na skelu i ni ga bidnega noštromo ti pustit u vapor bez karte. A bi je predobar, predivan. I onda je noštromu objašnjava da je on siromah i da nema pinez i da putuje svugdi bez karte. I onda je jedan drugi od posade koji je bolje poznavala situaciju djelovala na noštroma i uspi ga pustit, nagovori ga je da ga pusti. Noštromo je bi jako principalan, ali karta je karta, cijena je cijena. I onda ga je pusti, uspi se ukreat.“

Jel to pliš bia? Onaj materijal šta se sjaji, baršun lažni. Al znan da je bilo onako pod rukom“. Kako ističe Marcel Proust, sjećanje je sinkretička percepcija u kojoj se spajaju riječi i taktilnost (Boym 2001:50). Na to se nadovezuje tzv. „posebni ugođaj“ vezanih uz svjetlo i tamu koji je istaklo više njih. Zbog polaska *vapora* u ranim satima, često je bio mrak, a zbog štednje energije karte su se prodavale uz svjetlo voštanice, kojom bi se često i osvijetlio put. Svijetlo i mrak ističe više kazivača:

„Brod bi doša, obično u zimskom periodu u mrak , prista u rivu, a blizu samog pristaništa je bio jedan ofis (...) Tamo su se kupovale karte. I sad, bi je mrak, ni bilo struje, ni se vidilo. I onaj ko je to prodava, jedan mjesštanin, jedna osoba je to bila i imala 3-4 sviće voštanice. To je bi posebni ugođaj, pri voštanicu izbacit oči vanka i vidit koliko ćeš platit (...)“

„Ovaj šta je rukovodi sa kapetanijom, on je ima svoj feral i onda bi kako kako je bila lanterna koja nije osijavala baš puno i onda da bi brod vidi kraj on bi nosi svoj fenjer, zapaljen fenjer pa im pokaza certu di moraju koštat.“

I dok su neki kazivači naveli želju za povratkom *vapora* čisto zbog ublažavanja svog osjećaja čežnje ili mišljenja kako bi bio koristan u turističke svrhe, većina smatra kako i da se *vapor* zbilja i vrati na plovdbenu rutu, to ne bi značilo da bi se vratilo i vrijeme kad su plovili njime i kako je on zapravo simbol vremena, simbol jedne mladosti i *zeitgeista*, a ne uistinu pravi objekt nostalgije. Naglasak nije stavljen na povratak u to idealno vrijeme već na opozivost prošlosti, razmišljanju o povijesti i prolaznosti vremena; kao na individualno i kulturno sjećanje, koje se može i ne mora preklapati i isto tako dijeliti okidače sjećanja i simbola. (Boym 2001:41) Sjećanja se tako često zadržavaju na sitnim, gotovo jedva vidljivim detaljima svakodnevnog života ili sitnicama kao što je grbava daska za izlazak iz broda ili topli kruh. Sjećanje je neobična i nepredvidljiva stvar. Narativi reflektivne nostalgije počivaju i uživaju na detaljima, fragmetnima, ironiji i humoru i pokazuju kako čežnja i kritičko razmišljanje ne moraju biti u opreci jedan sa drugim (ibid). Smatram kako to savršeno ocrtava jedno emotivno kazivanje gdje je vidljiva sva složenost nostalgичnog sjećanja:

„Ja ga se sićam takvog. Znan ja da je bi spor i star. I da je smrdi. Ali bi je čitav naš život (...) Bi je naša špica! Valja bi se i tonu za nevere i svima bi bilo loše i bili bi mokri posli cili dan, od kiše i njega. Radi njega smo i nosili lumbrele, a šta misliš zašto govore da Bračani uvijek nose lumbrele. Ali uvijek smo i tako mokri pivali i ujutro i navečer, kad

bi išli i vraćali se. Bi je divan. Bi je moja mladost. Moja prelipa mladost. A kako nećeš volit svoju mladost.“

6. ZAKLJUČAK

Ovim radom nastojala sam potvrditi kako je plovidba *vaporom* dio društvenog sjećanja. Istraživanje sam provela sa kazivačima iz mjesta Sutivan, Supetar, Splitska, Postira, Pučišća, Povelja i Sumartin na sjeveru otoka Brača. Kako je *vapor* u navedena mjesta uplovljavao do kraja sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, fokus sam stavila na narative kazivača koji su njime plovili u djetinjstvu i školskim danima, što znači da sam ih ograničila na generaciju rođenu između 1955. i 1960. godine. Pri interpretaciji *vapora* i plovidbe kao mjesta pamćenja i figure sjećanja služila sam se individualnim narativima koje sam dobila kroz intervju sa kazivačima. Iako sam pristup sadržan u teoriji afekta koristila u cijelom radu, on je najviše došao do izražaja pri interpretaciji buđenja nostalgije.

Istraživanjem sam potvrdila plovidbu *vaporom* kao mjesto pamćenja i figuru sjećanja. Kroz definiciju koncepta kako ga je postavio Pierre Nora, pojam pamćenja potrebno je konkretizirati što se vidi u odabiru *vapora* kao opipljivog mjesta pamćenja. *Vapor* kao mjesto pamćenja individualno je i kolektivno, a sličnost oba narativa vidljiva je u isticanju njegovog pristanka u luku kao najvažnijim dijelom dana u mjestu. Da je plovidba *vaporom* figura sjećanja manifestirana kao jasna slika uvjetovana socijalizacijom, potvrdila sam kroz analizu značajki kako ih je postavio Jan Assmann: vezanost uz prostor i vrijeme, vezanost uz grupu i mogućnost rekonstrukcije kroz relacijske okvire. Pošto sve zajednice kao nositeljice društvenog sjećanja teže lokalizaciji istih, *vapor* je njihovo uporište, a zajednica i prostor tvore simboličku vezu sa vremenskim okvirom. Ono je konkretno, vezano uz vrijeme dok je *vapor* plovio, ali i sadašnjost, kad se o njemu priča. Zajednica koju sam izdvojila kao generaciju, nositelj je sjećanja o *vaporu*, što čini temelj njene kohezije i identiteta. Također sam potvrdila i postojanje više oblika identiteta, koje sam nazvala generacijski, lokalni i otočki. Mogućnost rekonstrukcije plovidbe *vaporom* vidljiva je u njegovim relacijskim okvirima sadašnjosti, gdje se njegovi elementi modificiraju u određenom kontekstu. Nostalgija se, pak, očitava u emotivnim narativima i čežnji, kako za gubitkom *vapora*, tako i u svemu što on simbolizira, prije svega mladost.

Teme koje su ostale otvorene vezuju se uglavnom uz društveno sjećanje generacije starije od one koju sam promatrala. Kako je *vapor* na Braču vozio od kraja devetnaestog stoljeća, pitanje je na koji način su ga doživljavali pojedinci rođeni prije 1955. godine i kako se ta slika sjećanja manifestirala u njihovoj zajednici. I sami kazivači uputili bi me tijekom razgovora na starije osobe sa objašnjenjem kako bi mi one možda mogle dati više informacija. Također, kako se *vaporom* plovilo do kraja sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, bilo bi zanimljivo istražiti na koji način je zajednica u tom trenu doživjela smjenu *vapora* i trajekta i kakav je trag to ostavilo na njihov život.

Da *vapor*, unatoč tome što se njime više ne plovi, nije prestao biti dijelom društvenog sjećanja mogu potvrditi i zadnji stihovi pjesme „Vapor“, bračkog pjesnika Ive Markovića Kore:

„Dôšlo je i zôrnje jùtro

odrîši je cîmu

uvûko skâlu

i zôrnji piščôlâk

čû se kroz vâlu.

(Vapôrima se fermâlo

da hi nî potrîba

kô da se môre

išekâlo).”¹⁷

---

¹⁷ Prijevod bi išao otprilike ovako: Došla je i zora/odriješio je uže/uvukao skal/i jutarnja sirena čula se kroz uvalu/*vapore* se zaustavilo/da ih više nije potreba/kao da se more/ispraznilo.

7. LITERATURA

AHMED, Sarah. 2014. *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh University Press, 1–19 .

ASSMANN, Jan. 2005. *Kulturno pamćenje : pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica – Vrijeme: 13–55.

ASSMANN, Jan. 2006. „Kultura sjećanja“. U *Kultura pamćenja i historija*, ur. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 47–78.

BOYM, Svetlana. 2001. *The Future of Nostalgia*. Basic Books, 13–55 .

BRKLJAČIĆ, Maja i PRLENDA, Sanja. 2006. „Zašto pamćenje i sjećanje?“. U *Kultura pamćenja i historija*, ur. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 9–18.

GILLIS, John R. 2006. „Pamćenje i identitet: povijest jednog odnosa“. U *Kultura pamćenja i historija*, ur. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 169–195.

HALBWACHS, Maurice. 1992. *On Collective Memory*. The University Chicago Press, 7–34 .

NORA, Pierre. 2006. „Između pamćenja i historije. Problematika mjesta“. U *Kultura pamćenja i historija*, ur. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 21–43.

NORA, Pierre. 1996. *Realms of memory: rethinking the French past*. Vol. I. New York : Columbia University Press, 3–12 .

ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Nevena; POTKONJAK, Sanja; RUBIĆ, Tihana. 2016. *Misliti etnografski. Kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*. FF press - HED biblioteka: 64–83.

8. IZVORI

a) Internetske stranice

<https://www.facebook.com/groups/290886910960264/>

<http://braconline.com.hr/component/search/?searchword=vapor&searchphrase=all&Itemid=838>

<http://www.hrvatskoetnologodrustvo.hr/wp-content/uploads/2013/04/Eti%C4%8Dki-kodeks-HED-a-Prijedlog-radne-grupe.pdf>

https://www.youtube.com/watch?v=h_42AGPtnwo

b) Slike

Slika 1. Dolazak *vapora* u Postira, zora ljeta 1973. godine (fotografirao: Ive Marković Kora, vlasništvo Ive Markovića Kore)

Slika 2. Skupina prijatelja iste generacije na *vaporu*, snimljeno 1973. godine (autor nepoznat, vlasništvo Vjere Matić)

Slika 3.. Dvoje prijatelja na *vaporu*. U pozadini na desnoj strani moguće je vidjeti supetarsku luku. Fotografirano 1973. godine (autor nepoznat, vlasništvo Vjere Matić)

c) kazivači

G.D. – kazivačica za Supetar, rođena 1955. godine u Supetru, živi u Supetru.

M.B. – kazivačica za Sumartin, rođena 1958. godine Selcima, živi u Splitskoj.

B.B. – kazivačica za Povelja, rođena 1958. godine u Poveljima, živi u Splitu.

S.G. – kazivačica za Pučišća, rođena 1958. godine u Pučišćima, živi u Supetru.

J.V. – kazivač za Sutivan, rođen 1955. godine u Splitu, živi u Supetru.

T.B. – kazivač za Splitsku, rođen 1955. godine u Splitskoj, živi u Splitskoj.

V.M. – kazivačica za Postira, rođena 1955. godine u Supetru, živi u Supetru

9. SAŽETAK

Plovidba kao figura sjećanja – primjer *vapora* na otoku Braču

Ovaj diplomski rad bavi se društvenim sjećanjem na plovidbu *vaporom* u bračkim mjestima Sutivan, Supetar, Splitska, Postira, Pučišća, Povelja i Sumartin. Oslanjajući se na kvalitativnu metodu analize narativa, prema teoretskim konceptima nastoji se odgovoriti na pitanje da li plovidba *vaporom* mjesto pamćenja i figura sjećanja te što zašto se javlja nostalgični nazivnik u istima. Poseban naglasak stavljen je na generacijsko sjećanje kazivača rođenih između 1955. i 1960. godine, koji su *vaporom* plovili početkom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Rad je podijeljen u tri dijela gdje je svaki dio posvećen analizi i interpretaciji plovidbe kao mjestu pamćenja, figuri sjećanja i sidrištu nostalgije.

Ključne riječi: mjesto pamćenja, figura sjećanja, nostalgija, plovidba, *vapor*, Brač

ABSTRACT

Sailing as figure of memory – The case of *vapor* on the island of Brač

This master thesis deals with the collective memory of sailing of *vapor* alongside places Sutivan, Supetar, Splitska, Postira, Pučišća, Povelja and Sumartin on the island of Brač. Relying on the qualitative method of narrative analysis and theoretical concepts, an effort has been made to answer the question whether sailing of *vapor* is a place of remembrance and a figure of memory and why it is followed by nostalgia. A special emphasis has been put on the collective memory of the people born between 1955 and 1960 who sailed with *vapor* at the beginning of the 1970s. The thesis has been structured into three parts with every part dealing with the analysis and interpretation of sailing as a place of remembrance, figure of memory and the anchorage of nostalgia.

Keywords: place of remembrance, figure of memory, nostalgia, sailing, *vapor*, Brač